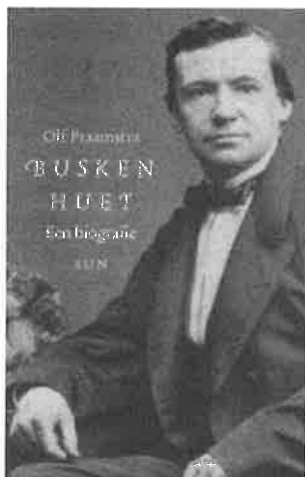

'De beul van Haarlem'

Het leven van de negentiende-eeuwse criticus Busken Huet (1826-1886)

Conrad Busken Huet is vooral beroemd en berucht geworden vanwege de kritieken die hij in het tijdschrift *De Gids* publiceerde. Die kritieken waren, naar negentiende-eeuwse maatstaven gemeten, ongehoord grof, want op de persoon gericht, en veroorzaakten meer dan eens een schandaal. 'De beul van Haarlem', zoals Huet door tijdgenoten al snel genoemd werd, spaarde dan ook vrijwel niemand in zijn artikelen. In de eerste plaats velde hij harde oordelen over literaire grootheden uit het verleden, zoals Jacob Cats ('met zijn door en door lafhartige moraal, zijn leuterliovende vroomheid en keutelachtige poëzie') en Willem Bilderdijk ('onkiesch, smakeloos, duister, onnaauwkeurig, breedspakig'). Hoewel hij daarmee regelrecht inging tegen de heersende opvattingen, heeft hij op die manier grote invloed uitgeoefend op de inrichting van de Nederlandse letterkunde.

de literatuur van andere Europese volkeren zou kunnen wedijveren.

Van die 'missie' wordt uitgebreid verslag gedaan in de lijvige, onlangs verschenen biografie van Olf Praamstra, voorzitter van de opleiding Dutch Studies aan de Universiteit Leiden. Al eerder heeft Praamstra uitvoerig over Busken Huet geschreven: in 1991 publiceerde hij zijn proefschrift *Gezond verstand en goede smaak*, over de kritieken van Huet. Nu is er eindelijk een complete biografie en krijgt de

lezer 'het hele plaatje', ondersteund met schitterend illustratiemateriaal. Praamstra heeft in zijn boek – naar negentiende-eeuws gebruik – voor

Bijzonder hoogleraar

Sinds 1 juni jl. is Olf Praamstra door het LUF benoemd tot bijzonder hoogleraar, om werkzaam te zijn op het gebied van de Nederlandse literatuur in contact met ander culturen. Dat betekent dat hij zich zal bezighouden met de receptie van de Nederlandse literatuur in het buitenland en de koloniale en postkoloniale Nederlandse literatuur. Op dit moment geeft hij een MA college over 'De Tweede Generatie Indische Auteurs vanuit internationaal perspectief'. Praamstra is sinds 1 september 1992 medewerker aan de opleiding Dutch Studies, eerst als docent, later als UHD. Sinds 1 maart 2001 is hij voorzitter van deze opleiding. In 1991 promoveerde hij aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op een dissertatie over het kritisch werk van Conrad Busken Huet (1826-1886): *Gezond verstand en goede smaak, de kritieken van Conrad Busken Huet* (Amstelveen, 1991). Daarna verzorgde hij samen met Annemarie Kets en Mariëlle Lenders een editie van de *Studentenschetsen* van Klikspan ('s-Gravenhage, 2002); hij schreef *Een feministe in de tropen, de Indische jaren van Mina Kruseman* (Leiden, 2003) en stelde een bloemlezing samen uit de verhalen van Thomas Burgers, *Dorp in het onderveld, Zuid-Afrikaanse verhalen* (Amsterdam, 2004). In mei van dit jaar verscheen *Busken Huet, een biografie* (Amsterdam, 2007).

'Executies'

Maar met name zijn 'executies', zoals hij ze zelf noemde, van schrijvende tijdgenoten kwamen hard aan. Vooral met de auteurs van Nederlandse realistische romans veegde hij genadeloos de vloer aan. Hij kon niet begrijpen 'hoe iemand de betrekkelijk zeldzame gaven bezitten kan, noodig om zulke boeken te schrijven, en te gelijktijd verstoken kan zijn van de uiterst geringe hoeveelheid doorzigt die mij toeschijnt gevorderd te worden om ze ongeschreven te laten.' Het moge duidelijk zijn dat Huet met dergelijke kritieken geen vrienden maakte, maar hijzelf had een blinde vlek voor het effect van zijn geschriften. Hij zag niet in dat zijn kritisch proza een toenemende verwijdering tussen hem en zijn landgenoten veroorzaakte. Daarvoor was Huet te veel een idealist, die handelde met een zuiver geweten. Hij had zichzelf ten doel gesteld de Nederlandse literatuur door middel van harde, objectieve kritieken te hervormen, zodat zij met

Rick Honings is aio Moderne Letterkunde. Hij doet onderzoek naar Leidse literaire genootschappen in de achttiende en negentiende eeuw.

een chronologische ordening gekozen. Daarmee brengt hij een belangrijke structuur aan in zijn boek, waardoor de lezer de rode draad van zijn verhaal nooit uit het oog verliest.

Moderne theologie

Huet werd op 28 december 1826 geboren in Den Haag in een familie met stevige wortels in de Waalse kerk. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij na het gymnasium in Leiden theologie ging studeren. Daar genoot hij van het studentenleven en wist hij het zelfs tot 'praeses' van het studentencorps te schoppen. Na zijn studententijd vestigde hij zich als Waals predikant in Haarlem, aanvankelijk niet zonder succes. Daar ontmoette hij ook zijn grote liefde, Anne van der Tholl, met wie hij in 1859 in het huwelijk trad. Zij schonk hem in 1860 een zoon, Gideon. Huet was een aanhanger van de moderne theologie. Van begin af aan had hij in zijn preken zijn theologische inzichten een prominente plaats gegeven. Maar vanaf het moment dat hij zijn *Brieven over den Bijbel* publiceerde, waarin hij de bijbel aan een tekstkritisch, haast wetenschappelijk onderzoek onderwierp, kreeg hij voor het eerst, tot zijn eigen verbazing, te maken met de grote weerstand die er tegen zijn ideeën bestond. En dat terwijl hij het geloof alleen maar vooruit wilde helpen! Uiteindelijk zouden zijn opvattingen leiden tot zijn afscheid van de kerk, in 1862. Dat is niet verwonderlijk, omdat Huet de religie steeds meer was gaan zien als een schepping van de menselijke fantasie.

Literaire kritiek

Vanaf dat moment kon hij zich, onder meer als redactielid van *De Gids*, wijden aan de literaire kritiek, hoewel veel van zijn tijd werd opgeslokt door zijn redactionele werk voor de *Oprechte Haarlemsche Courant*. Toch schreef hij in deze tijd zijn

IS KENNIS MACHT?

Dit jaar vindt voor de tweede maal het symposium van de Faculteit der Letteren plaats, georganiseerd door een commissie van studenten afkomstig uit de hele letterenfaculteit. Het thema is MACHT, met als ondertitel de suggestieve vraag: 'Is kennis macht?'

Het Letterensymposium wil een forum zijn voor Letterenstudenten en hun docenten, waar faculteitsbreed kennis uitgewisseld wordt en waar studenten inspiratie kunnen opdoen voor hun eigen bachelor- of masteronderzoek. De dag begint met een aantal plenaire lezingen uit de verschillende gebieden die Letteren bestrijkt. In de middag worden workshops gegeven, onder meer over canonvorming, taalpolitiek, en de speeches van Bush.

De inschrijving staat open voor docenten en studenten van alle disciplines!

Datum: 30 november 2007

Kijk voor meer informatie op de website: www.letterensymposium.leidenuniv.nl

meest vernietigende kritieken. Zijn pogingen tot hervormingen van het religieuze en literaire leven werden hem echter niet in dank afgenomen. Vanaf 1868 keerde Huet daarom het vaderland de rug toe. Eerst verhuisde hij met zijn gezin naar Nederlands-Indië, waar hij tussen 1868 en 1876 als dagbladredacteur werkte, onder meer van het

Vóór de muur

Op dinsdag 4 oktober 1976 betrad ik voor het eerst officieel de Vakgroep Nederlandse Taal- en Letterkunde (zo heette dat toen nog). De Vakgroep was gevestigd op de tweede etage van een voormalige dekenfabriek. Aan de buitenzijde lagen de kamers van de medewerkers. Aanvankelijk 'moest' ik een (overigens zeer ruime) kamer delen met een lange, magere, bebrilde, ietwat kalende meneer: Toine Braet. Hij bleek een maand eerder begonnen.

Tussen het college-geven door hadden we regelmatig gesprekken: over wat we deden en gedaan hadden, hoe we

tegen het onderwijs aankeken, enzovoorts. Ik heb veel van die gesprekken opgestoken, hoewel ik me nu (31 jaar later) nog slechts één gesprek voor de geest kan halen. We hadden het over de gebrekkige taalvaardigheid van de studenten (ook toen al een hete kwestie). Volgens Toine formuleerden vwo-leerlingen veel slordiger, omdat ze geen teksten meer uit klassieke en moderne talen in behoorlijk Nederlands hoefden te vertalen. Dankzij de Mammoetwet was dat onderdeel afgeschaft. Ik denk dat Toine daar gelijk in had. Door te vertalen leer je niet alleen de vreemde taal te doorgronden, maar ook nauwkeurig te formuleren in je moedertaal.

In de kerstvakantie hadden ze tussen onze bureaus een muur geplaatst, zodat we allebei een eigen kamer hadden. We waren weliswaar nog bureaus, maar we hadden minder frequent contact dan 'voor de muur'.

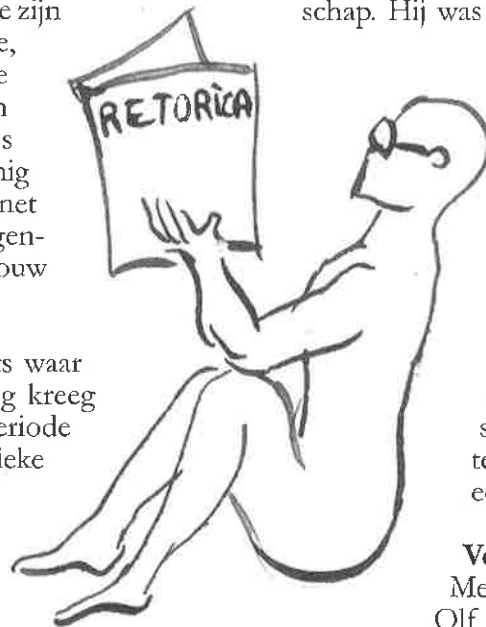
Ludo Jongen

door hem zelf opgerichte *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indië*. In deze periode maakte hij zich in de kolonie, alsook in Nederland, ongeliefd, vooral vanwege zijn politieke (anti-democratische, anti-liberale) standpunten. De laatste tien jaren van zijn leven bracht hij in Parijs door als journalist, een functie die weinig aanzien genoot. Hij wist zich, net als in voorgaande periodes, eigenlijk alleen gelukkig bij zijn vrouw en zoon.

Toch was Parijs ook de plaats waar Busken Huet enige erkenning kreeg vanuit Nederland. In deze periode werkte hij naast zijn journalistieke artikelen namelijk aan een tweetal cultuurhistorische werken. In 1879 publiceerde hij *Het land van Rubens*, over België, en vanaf 1882 *Het land van Rembrand*, een cultuurgeschiedenis van Nederland vanaf de middeleeuwen tot en met de zeventiende eeuw, waaraan hij gedurende vier

jaar dag en nacht werkte. Ondanks de populariteit van het werk kreeg Huet geen openbare blijk van erkenning, zoals een ridderorde of een hooglerschap. Hij was en bleef, ondanks zijn geleerd-

heid, de gevreesde criticus die zich enige tijd later opnieuw de woede van zijn landgenoten op de hals haalde met een artikel, waarin hij koningin Emma onder meer aanduidde als een 'keulsche pottemeid'. Zo leefde Huet in Parijs, algemeen bewonderd vanwege zijn schrijftalent, maar verfoeid om zijn tegendraadse standpunten. Op 1 mei 1886 stierf hij, al werkend aan een letterkundig artikel, als gevolg van een slagaderbreuk.

Verteltalent

Met *Busken Huet, Een biografie* heeft Olf Praamstra een indrukwekkend boekwerk afgeleverd, dat in de eerste plaats getuigt van een geweldig verteltalent. De biograaf doet er alles aan om de lezer mee te voeren naar de tijd van zijn hoofdpersoon, de

Op de bres voor het schoolvak Nederlands

In februari en juni 1975 verschenen in het tijdschrift *Levende Talen* twee spraakmakende artikelen van Toine Braet onder de titel 'De pragmatische dimensie van taalbeheersing'. In het eerste artikel ging het over de overgang van tekstbehandeling naar communicatieanalyse (met een voorbeeld), in het tweede over taalfilosofie en de didactiek van taalbeheersing.

Die twee artikelen betekenden veel voor mij, omdat ik als leraar Nederlands net als Toine zoekende was naar de relatie tussen ontwikkelingen in de vakwetenschap en de praktische toepassing daarvan in de klas. Niet zozeer om wetenschap in de klas te brengen, maar om het schoolvak meer inhoud te geven, zodat de leerlingen daarvan konden profiteren in hun naschoolse leven.

Toen in 1979 *Taaldaden* verscheen, werkte ik net als hij al in Leiden, maar dat nam niet weg dat ik dit schoolboek altijd heb beschouwd als een in mijn ogen tamelijk 'ideaal' schoolboek. De onvrede als aanleiding tot het schrijven van een dergelijke methode herken ik ook als mijn persoonlijke geschiedenis. Daarom klikte het ook tussen ons.

De combinatie van de pragmatische dimensie en de retorische, zonder verloochening van de grammatische dimensie, bood een succesvol perspectief voor het taalvaardigheidsonderwijs. Zo kon de vrijblijvendheid uit het

schoolvak verdwijnen, tegen alle stromen van didactische vernieuwing in.

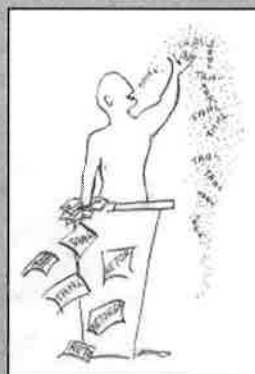
Zo'n tien jaar later liet Toine als voorzitter van de CVEN (Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma Nederlands) nog weer eens merken hoezeer hij een taalleraar met een missie was. Het was dan ook vooral zijn idee om vakwetenschappers uit te nodigen om hun te vragen hoe het vak Nederlands zich inhoudelijk zou moeten ontwikkelen. Ik bewaar goede herinneringen aan deze bijeenkomsten, ook al was het resultaat niet altijd even bevredigend.

In een artikel in *De nieuwe Taalgids* in 1992 ging hij hier nog eens op in: 'De neerlandistiek zou zich meer gelegen moeten laten liggen aan het moedertaalonderwijs'. Typerend was dat hij die stelling meteen ook weer relativeerde, en wel als volgt: 'Ik denk echt niet dat het

onderwijs er véél beter van zal worden als mijn pleidooi succes heeft. Dit vanuit het besef dat onderwijs voor alles een kunst is, maar dat er wel aan gewerkt moet worden, op basis van kennis van zaken.'

Het schoolvak Nederlands heeft veel aan de neerlandicus Braet te danken. Tegen beter weten in hoop ik dat hij zich er weer mee gaat bemoeien. Dat kan geen kwaad.

Hans Hulshof

Willen weten

Herinneringen aan Toine Braet. Dat zijn goede. Ze dateren uit de periode 1993 – 1995. Met m'n oude tentamenkaarten erbij wist ik het weer. Er kwamen allerlei beelden boven: het reizen van Alkmaar naar Leiden en terug, de (werk)colleges bij Braet, bij Verbiest, het debatteren bij Schouw, de uren achter het bureau en de bibliotheek aan de Witte Singel. Een periode waarin het leven strak georganiseerd moest worden.

Na het behalen van de aktes MO-A en -B Nederlands besloot ik in 1993 de doctoraal-fase Taalbeheersing in Leiden te gaan doen. Als enigszins grijze deeltijdstudent (45 jaar) schoof ik aan bij jonge voltijdstudenten. De eerste colleges waren de colleges Rhetorica van Braet. Dat mijn denken en werken een tikje academischer kon, heeft hij mij respectvol maar duidelijk geleerd. Een probaat middel daartoe was het analyseren van Aristoteles' *Rhetorica*, van lastig te ordenen topenlijst tot enthymem. In de werkcolleges bestudeerden

we tekstdelen en secundaire literatuur om interpretaties zo goed mogelijk te beredeneren. Een aanpak van betekenis. Tijdens een van de colleges zag ik waarom Braet Braet is. Een van de studiegenoten bleef op een vraag van

Braet het antwoord schuldig; hij was niet tot diepgaande studie gekomen. Braet hield zich in. Maar aan de zijkant van zijn hoofd, rechts, zwol een ader vervaarlijk op. 'Je moet het willen weten, je moet het willen weten!' Met de nadruk op 'willen' probeerde hij de student duidelijk te maken dat voor het bedrijven van wetenschap een intrinsieke 'drive' noodzakelijk is. Ik weet niet of het tot mijn studiegenoot doorgedrongen is, maar die woorden zijn mij zeer bijgebleven: je moet het willen weten.

Niet opgeven; blijven zoeken dus. Nu, jaren later, wil ik best weten dat studie en leermeester verrijkend hebben gewerkt. Tot op de dag van vandaag ben ik in voorbijkomende enthymemen op zoek naar de verdekt opgestelde majorpremissen ... die je trouwens niet altijd wilt weten ...

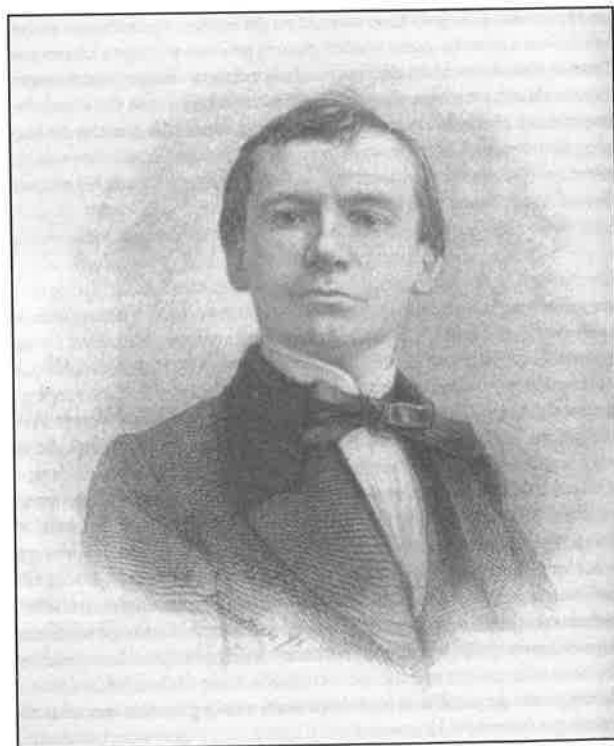
Elkja Knol

negentiende eeuw, die in vele opzichten verschilde van het hier en nu. Het was een tijd waarin nog geen verharde wegen bestonden, 'en de gewassen op de akkers en de weideflora zorgden, afhankelijk van de seizoenen, voor sterk wisselende kleuren. 's Nachts was het aardedonker.' Op een prettige, terloopse manier geeft Praamstra, dikwijls in korte paragrafen, toelichting, informatie en anekdoten bij onderwerpen die aan de orde komen. Hierdoor krijgt de lezer een goed beeld van de algemene cultuurhistorische context en lijkt het alsof hij vanuit de schoolbanken geboeid zit te luisteren naar die erudiete docent die zo geweldig kan vertellen. Zo komen we bijvoorbeeld veel te weten over het studentenleven in de negentiende eeuw, over volksvermaak, zoals de Haagse kermis, over hoe een verhuizing naar Nederlands-Indië in zijn werk ging en over het algemene literaire, culturele en politieke klimaat. 'Je leert niet alleen enorm veel over Busken Huet maar meteen ook over het leven in het Nederland van de 19de eeuw,' merkte de recensent van *De Morgen* (6 juni 2007) terecht op. De biografie is vlot geschreven en wordt vrijwel nergens onderbroken door vakspecifieke discussies, ellenlange psychologische verklaringen of uitweidingen over de archievenspeurtocht van de biograaf, wat de leesbaarheid van het werk ten goede komt.

Objectiviteit

Daarnaast is de biografie te prijzen om zijn objectiviteit. Praamstra steekt zijn bewondering voor Huet niet onder stoelen of banken, maar schrikt er ook niet voor terug om zwakke punten aan de orde

te stellen, zoals Huets naïviteit, zijn antisemitisme – waarvan de negentiende eeuw doortrokken was – en zijn 'duistere kant': het sardonisch genoegzaam waarmee hij zijn literaire slachtoffers naar de slachtbank voerde. Bovendien faalde Huet volgens zijn biograaf als politiek denker, als zakenman én als romancier. Het lukte hem namelijk niet de

Conrad Busken Huet als jong predikant. Gravure door P.J. Arentzen. Uit p. 148 van het besproken boek

Nederlandse parlementaire politiek te hervormen, zijn krantenonderneming bezorgde hem grote financiële problemen, en ondanks zijn bijzondere kritieken was Huet niet in staat om een goede roman af te leveren. 'Hij kon geen natuurlijke dialogen schrijven en betoogde vaak waar hij moest uitbeelden. Ook ontbrak het hem aan fantasie,' aldus Praamstra. De biografie zelf is daarentegen, natuurlijk met de nodige voorzichtigheid, bijzonder creatief in het benutten van bronnenmateriaal. Zo gebruikt hij fragmenten uit literaire werken, zoals *Klikspaans Studentenschetsen*, om de werking het Leidse literaire dispuut *Philomathia* te reconstrueren, en de autobiografische roman *Robert Bruce's leerjaren* (1875) van Huet zelf, om leemten uit de jeugd van zijn hoofdpersoon op te vullen. Ook heeft de biografie met fijne hand een selectie gemaakt uit de grote hoeveelheid brieven van, aan en over Huet, waardoor we bijvoorbeeld de boeiende vriendschap met Potgieter en de verstoorde relatie met Multatuli op de voet kunnen volgen.

Olf Praamstra
**BUSKEN
 HUET**
 Een biografie
 SUN

'Writing lives is the devil,' heeft Virginia Woolf ooit geschreven, maar Olf Praamstra is glansrijk geslaagd voor zijn biografieproject: zijn boek vormt niet alleen een waardig monument vormt voor 'de invloedrijkste criticus die Nederland heeft gekend', maar is tevens te beschouwen als een cultuurgeschiedenis van de negentiende eeuw. Toekomstige biografen kunnen nog veel van Praamstra leren.

Olf Praamstra: *Busken Huet. Een biografie*. Nijmegen: SUN, 2007. 943 blz. € 49,50

Rick Honings

Ratio en emotie bij Toine Braet

Welke indrukken heeft Toine Braet bij mij achtergelaten? Ik wil daar kort in zijn, zoals ook Toine zelf een man van weinig woorden is. Tenminste, een man van niet meer woorden dan nodig zijn.

Het eerste wat bij me opkomt, is wat ik zou willen noemen zijn analytisch en tegelijk structurerend vernuft. Ik heb samen met hem in het vakgroepsbestuur gezeten waarin uiteraard nogal wat moeilijke problemen aan de orde kwamen. Toine was dan vaak degene die na enige discussie de 'beslispunten' formuleerde en ook, met de nodige argumenten, aangaf hoe de beslissingen zijns inziens moesten uitvallen. Het zal duidelijk zijn dat hij zo een gunstige invloed op de voortgang van de besprekingen uitoefende. Ook herinner ik me hoe hij het werk van de toenmalige onderwijscommissie op een professioneel niveau bracht door een agenda en notulen in te voeren.

Het tweede dat in mij opkomt, is dat Toine voorstander is van duidelijke regels waaraan iedereen zich behoort te houden. Overwegingen van rechtvaardigheid spelen daarbij een belangrijke rol. Ik zelf sta, denk ik, wat sceptischer tegenover de regelbaarheid van het bestaan.

Gelijke monniken gelijke kappen is natuurlijk een goed principe, maar wanneer zijn twee monniken precies aan elkaar gelijk? Maar ik moet zeggen dat Toine altijd weer overtuigende argumenten had.

Toine is dus een duidelijke vertegenwoordiger van de Ratio, misschien wel van de Strenge Ratio. Maar toch - en dat is het derde dat in mij opkomt - is daarmee niet alles over hem gezegd. Toine is ook een aangenaam mens met wie het goed praten is, ook over dingen die niet direct met bestuurlijke zaken te maken hebben. Dat heb ik vooral ervaren wanneer ik hem *buiten* de vakgroep ontmoette, bijvoorbeeld (dat kwam een tijd lang nogal eens voor) op het station en in de trein. Hij is geïnteresseerd in het wel en wee van studenten en oud-studenten en is ook een echte familieman. Hij vertelde mij over de bezoeken aan zijn oude moeder in Zeeuws-Vlaanderen en over de fietstochten die hij met zijn vrouw maakte om een streek van Nederland te verkennen. Het was een groot verdriet voor hem toen hij zijn vrouw door de dood moest verliezen. En voor mezelf herinner ik me de waardering die hij

altijd liet blijken voor de door mij georganiseerde inktvislunch (en het daarbij statistisch horende weer). Dus niet alleen ratio, ook emotie.

Cor van Bree